

37.13

UNDERVISNINGSVEJLEDNING
FOR FOLKESKOLEN

3

*Samtids-
orientering*
1977

UNDERVISNINGSMINISTERIET

**UNDERVISNINGSVEJLEDNING
FOR FOLKESKOLEN**

3

Samtidsorientering

UNDERVISNINGSMINISTERIET 1977

Forord

Idet der henvises til undervisningsministeriets cirkulæreskrivelse af 18. december 1975 om udstedelse af vejledende forslag til læseplaner samt undervisningsvejledninger for folkeskolen, udsendes hermed undervisningsvejledning for faget samtidsorientering.

Hæftet bygger på lov om folkeskolen af 26. juni 1975 og er resultatet af det arbejde, som blev udført af en arbejdsgruppe, nedsat med det formål at udforme en undervisningsvejledning for dette fag, og som havde følgende sammensætning:

Professor, dr. pæd. Gunhild Nissen
(formand)

Programsekretær Egon Clausen
Fagkonsulent Arne Sloth Carlsen
Redaktør Gerhardt Eriksen
Mag. art. Hans-Ole Hansen
Seminarielærer Hans Jørgen Kristensen
Adjunkt Jørn Aarup Kristensen
Undervisningsinspektør Kamma Struwe
Fagkonsulent Lissie Thording
Amanuensis Lise Togeby.

Hæftet indeholder det formål for faget, der er fastsat af undervisningsministeren i bekendtgørelse af 24. september 1975, § 11 undervisningsvejledning for faget samt det vejledende forslag til læseplan.

*Undervisningsministeriet, direktoratet for folkeskolen,
folkeoplysning, seminarier m.v., den 5. juli 1977.*

Asger Baunbak-Jensen

/Per Iversen

1. Indledning	7
1.1. Formål	7
1.2. Generelle bemærkninger	7
2. Fagets placering i folkeskolen	9
2.1. § 6 emner.....	9
3. Undervisningens indhold og tilrettelæggelse	10
3.1. Indholdsvalg og langtidsplanlægning	10
3.2. Undervisningens tilrettelæggelse	13
3.2.1. Fællesundervisning for alle elever.....	13
3.2.2. Udgangspunkt i elevernes erfaringer	14
3.2.3. At skabe erfaringsgivende situationer.....	15
3.2.4. Iagttagelse og undersøgelse af forhold i omverdenen.....	17
3.2.5. Elementer fra videnskabsfag.....	18
3.2.6. Lærers og elevers fælles konkrete indholdsvalg.....	18
3.2.7. Samarbejde med andre fag.....	19
3.2.8. Undervisning uden for skolen. Samarbejde med institutioner og personer.....	20
3.2.9. Et fag til at vokse i. Lærerens forudsætninger, muligheder og ansvar.....	20
3.2.10. Samarbejdet med forældrene.....	21
3.3. Undervisningsforløb – model og eksempler.....	21
Eksempel I: Arbejdsløshed	22
Eksempel II: Ændringer i levevilkår i det lokale miljø.....	24
Eksempel III: »Ungdommelige elementers hærgen med vold og terror«	27
4. Materialer til undervisningen	29
4.1. Arten af materialer.....	29
4.2. Undervisningsmaterialer fremstillet til skolebrug.....	30

4.3. Informationsmateriale fremstillet uden henblik på skolebrug	30
4.4. Informationsmaterialer, som organisationer, virksomheder og institutioner fremstiller til skoleelever.....	31
4.5. Informationsmateriale fremstillet af elever og lærere som resultat af et undervisningsforløb	31
Bilag: Vejledende forslag til læseplan.....	32

1.1 Formål

»Formålet med undervisningen er, at eleverne opnår indblik i nogle væsentlige lokale, nationale og globale samtidsproblemer.

Stk. 2. Det skal tilstræbes, at eleverne tilegner sig nogen færdighed i at vurdere politiske, økonomiske og ideologiske udsagn.

Stk. 3. Undervisningen skal medvirke til, at eleverne udvikler interesse for politiske forhold, så de søger at klargøre sig de historiske forudsætninger og det værdigrundlag, der ligger bag egne og andres udsagn og handlinger.

Stk. 4. Undervisningen skal tillige medvirke til, at eleverne får kendskab til nogle af de faktorer, der danner baggrund for det nutidige samfunds konflikter, til hvordan de søges løst, og til hvorledes det enkelte menneske alene eller i samarbejde med andre kan få indflydelse på beslutninger i samfundet.«

(Undervisningsministeriets bekendtgørelse af 24. september 1975 om formålet med undervisningen i folkeskolens fag, § 11.)

1.2 Generelle bemærkninger

Det punkt, de overordnede forestillinger om faget samtidsorientering samles i, er: Indsigt som baggrund for vore handlinger

– således at vi bliver i stand til at forvalte det ansvar, der påhviler os som samfundsborgere og som mennesker i vor tid.

Nutidens mennesker må erhverve tilstrækkelig indsigt i naturens love til at kunne udnytte naturrigdomme uden at gribe ind i centrale forudsætninger for at bevare livsbetingelser i naturen og for mennesker.

Den situation, vi står i, og som er skabt igennem et historisk forløb af mennesker i deres samspil med hinanden og med naturen, må vi forstå og tage udgangspunkt i, når vi vil forsøge at præge vor egen tid.

Vi må vide, at mennesker og samfundsgrupper i forskellige situationer og med forskellig erfaringsbaggrund tænker og handler ud fra ofte modstridende forestillinger om, hvad der er de grundlæggende værdier, og ud fra forskellige og ofte modstridende forestillinger om, hvordan et samfund fungerer og udvikler sig.

Det er ofte i konfliktprægede situationer, centrale værdispørgsmål træder frem. Derfor må vi bl.a. beskæftige os med konflikter i vor tid og i vor egen situation, hvis vi vil vinde indsigt i de forhold, der er afgørende for vore valg og vore handlinger.

Med faget samtidsorientering lægges

der ifølge formålsparagraffen direkte op til at forberede eleverne livsnært og praktisk til det kommende ansvar som borgere. Forberedelsen forudsættes at have en sådan dybde, at eleverne får en forståelse af faktorer bag de forhold, de kan iagttage eller erfare i deres omverden.

Det stiller dels krav til de former, undervisningen må foregå i, dels krav til den faglige uddybning i behandlingen af emner, sager og problemer i samtiden.

Man kan ikke drive livsnær undervisning i forhold, som er eller forbliver uden tilknytning til elevers erfaringsverden. Det vil derfor være nødvendigt i samtidsorienteringsundervisningen at tage udgangspunkt så vidt muligt i den erfaringsverden, eleverne faktisk har, og at skaffe eleverne muligheder for at udvide deres erfaringskreds som udgangspunkt for den fortsatte undervisning. De forhold i formålsformuleringen, som peger ud over elevernes erfaringsverden og erfaringsmuligheder, må i undervisningen knyttes til forhold, der kendes eller kan erfares. I forslag til vejledende læseplan er der søgt givet en struktur, som undervisningen kan støtte sig til i behandlingen af de enkelte emner; og det samlede arbejdsfelt, der er fagets, er søgt skitseret i problemfelter med delområder.

Strukturen i faget går på tværs af de strukturer, der er kendt i tidligere skolefag. Der vil ved ethvert emne i samtidsorientering blive behov for at inddrage

viden fra flere forskellige fag for at belyse emnet og læreren vil blive nødt til at udvikle undervisningen på grundlag af sin egen erfaringskreds, sin træning i at orientere sig i og bearbejde nye sagsområder, sin faglige viden fra forskellige fag, og på grundlag af samarbejde med andre lærere. Endelig vil de arbejdsformer, der må blive centrale i samtidsorientering, give læreren rige muligheder for sammen med eleverne at udvide sit erfaringsfelt. Med sin ballast af faglig baggrundsviden og sine arbejdsmetoder vil han kunne bearbejde disse erfaringer til støtte for elevernes udbytte.

Samtidsorientering har den samme forpligtelse over for opfyldelsen af folkeskolens formål som ethvert andet fag, men derudover en særlig tilknytning til dets sidste del, som lyder: »Folkeskolen forbereder eleverne til medleven og medbestemmelse i et demokratisk samfund og til medansvar for løsningen af fælles opgaver. Skolens undervisning og hele dagligdag må derfor bygge på åndsfrihed og demokrati«.

Fagets indhold og arbejdsformer må præges heraf: Undervisningens tilknytning til elevernes egen situation i samfundet og deres medbestemmelse i undervisningen må tilsammen blive et fundament i deres forberedelse til at fungere som medlemmer i et demokratisk samfund, og undervisningen må i indhold og form opfylde kravet om at præges af åndsfrihed og demokrati.

Samtidsorientering er et obligatorisk fag på 8., 9. og 10. klassetrin. Om fagsamarbejde se side 19.

2.1 § 6 Emner

I folkeskolelovens § 6 nævnes en del emner, der indgår som led i undervisningen i folkeskolens obligatoriske fag. Emnerne fremmede religioner og andre livsanskuelser, uddannelses- og erhvervsorientering, sundhedslære og oplysning om

nydelses- og rusmidler er alle emner, der har væsentlige samfundsmæssige aspekter, og hvis behandling kan medvirke til opfyldelse af faget samtidsorienteringsformål.

Når § 6 emner behandles i samtidsorientering, må de enten fremstå som eksempler på væsentlige samtidsproblemer, som en konkretisering af politiske problemer, eller de må illustrere historiske forudsætninger eller værdigrundlag, jfr. gældende formål for disse emner.

3

Undervisningens indhold og tilrettelæggelse

3.1 Indholdsvalg og langtidsplanlægning

På det generelle plan må læreren have klarhed over, hvad han på længere sigt mener, undervisningen må føre frem til af indsigt hos eleverne. Hvad angår det konkrete indholdsvalg må lærer og elever planlægge i fællesskab.

Læreren kan på det generelle plan udvælge et antal forhold og sammenhænge vedrørende samfundsforhold, som på det konkrete plan kan eksemplificeres med mange forskellige slags indhold: Læreren kan på det generelle plan f.eks. beslutte, at eleverne skal have »kendskab til faktorer, der har indflydelse på den enkeltes placering i arbejdsprocessen og denne placeringens indvirken på hans muligheder i samfundet«. Sammen med eleverne kan han så vælge at arbejde med f.eks. skolen, et kontor, et landbrug, en virksomhed inden for jern- og metalindustrien eller andre eksempler. Inden for det valgte eksempel kan man yderligere vælge at afgrænse en bestemt situation, der belyser eksisterende interesse-sammenfald og modsætningsforhold.

Gennem arbejde med sådanne eksempler er det lærerens opgave at tilstræbe, at de generelle baggrundsfaktorer træder frem, så eleverne får den almene indsigt, der er tilsigtet i langtidsplanlægningen.

I vejledende forslag til læseplan for faget er der anført 3 problemfelter, der er underdelt i 13 delområder.

Læreren må tilstræbe, at eleverne kommer til at arbejde med elementer fra alle 13 delområder i løbet af 2–3 år, ligesom han må tilstræbe, at de enkelte delområder ikke behandles isoleret fra hinanden.

Hvorledes en konkret langtidsplanlægning kan blive til og se ud, belyses her ved hjælp af et eksempel. De generelle emnevalg er foretaget med støtte i læseplanen, og helheden i sammenstillingen af de generelle emner er vurderet i forhold til den emnemæssige spredning og bredde i læseplanen. Også når behandlingen af de faktisk valgte emner skal tilrettelægges, kan der hentes støtte til inddragelse af vigtige synsvinkler ved at se på læseplanen.

Støtteeksempel ved langtidsplanlægning:

8. klasse	Emnevalg på generelt plan (lærerbesluttet)	Det konkrete indholdsvalg (lærer- og elevbesluttet)
	<ol style="list-style-type: none">1. Kommunens anvendelse af sine økonomiske midler. Konsekvenser for forskellige grupper i lokalsamfundet. Værdigrundlag, traditioner og interesser bag de mulige beslutninger.2.3. En arbejdskonflikts baggrund, opståen og forløb. Forskellige synspunkter på konflikten.4.5. Forskellige synspunkter på massemediernes påvirkningsmuligheder og styring af behov og adfærd.6. Massemediernes påvirkning af piger og drenge opfattelse af kønsrollemønsteret.	<ol style="list-style-type: none">1. Skal man vælge at udbygge kommunens sportsfaciliteter eller i stedet rammerne for ungdomsklubber og andre lignende aktiviteter?2.3. Hvad har konflikter på vore lokale virksomheder drejet sig om?4.5. Hvordan klæder vi os? Er tøjet hensigtsmæssigt for vort daglige arbejde? Annoncers udformning, idolars påklædning og adfærd, forældres og børns opfattelse af godt og dårligt tøj.6. Hvilke roller inspirerer blade og TV piger til? Hvilke roller inspirerer blade og TV drenge til?
9. klasse	<ol style="list-style-type: none">7. Ændringer i beboernes levevilkår i det lokale miljø. Fysisk planlægning af udviklingen i fremtiden. Konsekvenser for forskellige grupper på kort og langt sigt. Forskellige løsninger som udtryk for forskellige syn på samfundsudvikling og -indretning. Beboernes tro på at have mulighed for indflydelse på udviklingen.8.9.10.	<ol style="list-style-type: none">7. Hanstholm kommune ca. 1900-1970, nu og ca. 1990. Fiskeri, fiskere, livsvilkår og meninger. Unge i Hanstholm kommune.8.9.10.

	11. Baggrunden for, at folketingets partier er uenige i vigtige skole- og uddannelsespolitiske spørgsmål.	11. Hvad lærer vi i skolen? Hvorfor eksamen? Hvad har haft indflydelse på, hvordan skolen er, og er der forskel på at gå i skole på landet i Sønderjylland og i København? Hvorfor går nogen i friskole?
	12. Uddannelse og job.	12. Unge arbejdsløse. Hvad kan der gøres – nu og på langt sigt?
10. klasse	13. Arbejdsmarkedets overenskomstforhandlinger og deres resultat. Konsekvenserne for alle i samfundet og for samfundets økonomi og værdifordeling generelt. Andre mulige måder at fastsætte lønninger på.	13. Hvad blev overenskomstens virkninger på en bestemt arbejdsplads, for virksomhedens økonomi og for arbejderne? Og hvad siger »vismændene« om virkningerne for hele samfundet? – Hvad siger partier til højre og venstre?
	14.	14.
	15. Boliger og boligpolitik. Forskellige boligformer vurderes i forhold til pris og behov. Forskellige samfundsgruppers muligheder for at få opfyldt deres boligbehov og -ønsker.	15. Finansiering af boliger. Familiens økonomi og samfundets økonomi. Frit boligmarked, offentlig regulering, boligpolitik?
	16.	16.
	17.	17.
	18. Det internationale økonomiske system. Dets indvirkning på lev vilkår i i- og u-lande. Mulige indgreb, der kan forbedre u-landenes situation.	18. Hvorfor er x-lands økonomiske situation og dets indbyggeres lev vilkår ikke blevet særlig meget forbedret gennem de sidste 20 år. Hvad betyder det for menneskene i landet og for os? Hvad er der gjort, og hvad kan der gøres?
	19. Ytringsfrihed, samfundssystem og traditioner.	19. Vi sammenligner Danmark, Vesttyskland og Østtyskland? Hvilke begrænsninger ville der være for din ytringsfrihed og dine ytringsmuligheder i de tre samfund? Hvad er vigtigt ved ytringsfrihed?

Emnerne og læseplanens problemfelter og delområder.

Eksempler på, hvilke problemfelter og delområder der vil blive inddraget ved emnebehandlingen :

		Jfr. læseplanens oversigt:
8. klasse	Hvad har konflikter på vore lokale virksomheder drejet sig om?	{ 1 a 1 b 1 c 2 a 3 a
		Jfr. læseplanens indholdsoversigt:
10. klasse	Finansiering af boliger. Familiens økonomi og samfundets økonomi. Frit boligmarked, offentlig regulering, boligpolitik?	{ 1 c 2 a 2 b 3 b

Hensigten med at vise et eksempel på langtidsplanlægning er at demonstrere, hvorledes man som lærer kan overveje sin langtidsplanlægning.

Planen er ikke færdigudfyldt, dels for at undgå at den skulle få karakter af standardplan, dels for at demonstrere, at der i en langtidsplan må være plads for at behandle emner, som der opstår et mere eller mindre spontant behov for at arbejde med. Der er ikke ved planen antydning om, hvor lange eller korte perioder, man vil arbejde med emnerne.

I øvrigt illustrerer planen en række væsentlige træk, som man i sin undervisningsplanlægning må overveje:

- 1) Der er i emnevalget søgt taget hensyn til, at eleverne i 8. klasse må behandle forholdsvis overskuelige forhold, mens de på 10. klassetrin bedre kan behandle komplekse forhold.
- 2) Emnerne rummer mulighed for, at man arbejder videre med de samme problemstillinger i flere forskellige sammenhænge og på flere niveauer.

3) For hvert emne, der behandles, inddrages flere forskellige problemfelter og delområder fra den vejledende læseplan. Det illustrerer, hvorledes problemfelterne »krydser hinanden på mange måder og kan ses i forskellige sammenhænge«.

4) Det antydes endvidere, hvorledes man flere gange i forløbet fra 8. til 10. klasse inddrager de samme problemfelter og delområder. Hermed er det illustreret, at man ikke på noget tidspunkt bliver færdig med de enkelte problemfelter og delområder.

3.2 Undervisningens tilrettelæggelse

3.2.1. Fællesundervisning for alle elever.

Samtidsorientering er et fællesfag for alle elever på 8. – 10. klassetrin. Spredningen i de udelte klasser med hensyn til erfaringer, viden, færdigheder, interesser m.v. vil ofte være betydelige. Men dette forhold vil for samtidsorienterings ved-

kommende kunne betragtes positivt: de vilkår for løsning af fælles opgaver, som er til stede i en klasse, giver i sig selv erfaringsmuligheder med gyldighed for det voksne liv som samfundsborger. Spredningen i erfaringer, viden, færdigheder, interesser m.v. er de vilkår, hvorunder vi også i samfundet uden for skolen må finde løsninger på fælles anliggender og problemer.

Differentieringen af undervisningen må ske med det sigte, at alle elever får en viden om væsentlige samtidsproblemer, som ingen borger kan være foruden. Dette sker bedst ved, at man hjælper eleverne til at forstå indholdet i begreber og sammenhænge ved at udnytte deres konkrete erfaringer fra de dele af samfundet og samfundslivet, de i forvejen kender, og ved at man i og uden for skolen søger at skabe konkrete oplevelses- og erfaringsmuligheder som udgangspunkt for samtaler og anden viderebearbejdning. På de emneområder, hvor dette ikke er muligt, må størst mulig konkretisering søges skabt ved hjælp af bogligt materiale suppleret med audiovisuelle hjælpemidler. Det er vigtigt, at arbejdet med at hjælpe eleverne til at udvikle begrebsindhold og se sammenhænge bygger på alle de nævnte muligheder i indbyrdes samspil, og i det hele taget, at valget af emner søges gjort så konkret og for eleverne nærværende som muligt.

Anvendelsen af boglige hjælpemidler bør ses i denne sammenhæng. Alle elever må i tilknytning til undervisningen læse fremstillinger, der belyser samtidsproblemer, men valget af disse må afpasses efter den enkelte elevs muligheder. Også de dygtige læsere har brug for en konkret erfaringsbaggrund for deres

læsning, og også de mindre dygtige læsere, der i særlig grad har behov for, at erfaringer og oplevelser kan støtte deres læsning, har brug for med mellemrum at prøve at læse lidt vanskeligere tekster om samtidsproblemer.

Opfyldelsen af formålet med samtidsorientering forudsætter både fællesskab og differentiering, hvorfor det er vigtigt, at man ved planlægningen og gennemførelsen af undervisningen tilstræber mange fælles arbejdssituationer som udgangspunkt for differentieringen.

3.2.2. Udgangspunkt i elevernes erfaringer.

I samtidsorientering er et væsentligt udgangspunkt for undervisningen de erfaringer, oplevelser og mere eller mindre velunderbyggede meninger, eleverne i forvejen har, og de tanker, de har gjort sig eller kan gøre sig på grundlag heraf.

Selvom der er store forskelle på eleverne indbyrdes på en lang række områder, er det et afgørende fællestræk, at alle elever har mange erfaringer og oplevelser fra deres eget »samfundsliv«, som de i større eller mindre grad har bearbejdet.

Blandt erfaringsområder, som alle elever i en eller anden grad har fælles, kan nævnes:

- 1) Erfaringer fra livet i familien og i forskellige uformelle grupper.
- 2) Erfaringer fra livet i skolen, dvs. fra livet i et socialt system, som på mange måder ligner andre sociale systemer, men som også på nogle områder adskiller sig fra andre sociale systemer.
- 3) Erfaringer fra læsning af bøger, af brug af massemedier, herunder både

fjernsyn/radio og dags- og ugepresse, serieblade m.v., kontakt med forretningsverdenen, hvor man på mange måder prøver at påvirke de unge med dannelse af smag og holdninger og ændringer i adfærd. Disse erfaringer er af tilsvarende art som voksnes erfaringer, men hos unge forekommer de i en særlig variation.

- 4) Erfaringer fra småjobs i ferier, efter skoletid o.lign., hvor i hvert fald nogle elever har fået et foreløbigt kendskab til f.eks. arbejds-, løn- og aftaleforhold.
- 5) Erfaringer fra at færdes i et fysisk miljø med boliger, trafikårer, transportmidler m. v. og fra at indgå i »økonomiske kredsløb« af forskellig art.

Listen er på ingen måde udtømmende, men den peger i hvert fald ind i nogle oplagte områder, hvor de fleste unge har en erfaringsbaggrund.

Ved at tage udgangspunkt i og/eller at inddrage elevernes konkrete erfaringer, oplevelser og tanker – sammenhængende og modstridende imellem hinanden – skulle det være muligt at sikre, at undervisningen i samtidsorientering af eleverne opleves som vedkommende, samtidig med at den skulle kunne være en indgang til gradvis større forståelse af problemer og forhold, som ligger uden for elevernes erfaringskreds, men som kan knyttes til denne og forstås (i hvert fald i nogen grad) ud fra sammenhængen hermed.

Hvad angår områder, hvor eleverne ikke har særlige erfaringer, er det væsentligt, at man søger at give dem et oplevelsesgrundlag for at arbejde med boglige og andre kilder.

Det bliver således i første række lære-

rens opgave at træde formidlende ind mellem de unge og omverdenen (voksenverdenen og voksensamfundet) og mellem de unge indbyrdes. Dette må ske med henblik på, at de unge erhverver gradvis større forståelse for sammenhænge i omverdenen og mellem dem selv og omverdenen, både hvad angår den materielle omverden og tanke- og idesystemer.

I denne sammenhæng må man inddrage mange slags materialer og undervisningssituationer. Det centrale undervisningsmiddel i denne forbindelse bliver dog samtalen, hvori læreren har en betydningsfuld ledelsesopgave. Det drejer sig både om samtalen mellem lærer og elever og mellem eleverne indbyrdes. Gennem denne kan informationer fra materialer og elevernes erfaringer placeres i sammenhæng, tanker ordnes og systematiseres, meninger og synspunkter konfronteres med andre, og nye undersøgelsesaktiviteter inspireres. Et arbejde kan således lægge op til fortsatte aktiviteter og nye arbejder, hvor man søger at få bedre indsigt i de sammenhænge, man foreløbig har stiftet bekendtskab med, og nyt kendskab til sammenhænge, man ikke tidligere har fået øje på.

3.2.3. At skabe erfaringsgivende situationer.

På mange områder mangler eleverne oplevelser og erfaringer, der kan være udgangspunkt for behandling af samtidsp-problemer. Og ofte mangler de i særlig grad at have *fælles* oplevelser og erfaringer, som de kan bearbejde videre i undervisningen. Man kan sige, at klassen mangler en fælles referenceramme for det, der skal arbejdes med. For at give

bedre mulighed for samtalen og det videre arbejde med samtidsproblemer kan man i undervisningen søge at etablere forskellige erfaringsgivende situationer. Dette kan f.eks. være:

- 1) Aktiviteter af den art, der hører hjemme i forbindelse med klassens eget liv som samfund. Disse er ikke aktiviteter, som specielt udføres, fordi man kan bruge dem som eksempel i samtidsorientering, men når de er udført, kan de i nogle tilfælde have eksempelværdi som basis for bedre at forstå nogle samtidsproblemer. Man løser eksempelvis et kommunikationsproblem i en aktuel situation ved at lave en avis til hele skolen, eller man etablerer nogle regler og sanktionsmuligheder for at undgå overfald i skolegården.

Sådanne aktiviteter er identiske med punkt 2 under afsnit 3.2.2., men de kan sættes i gang også på foranledning af arbejdet med et bestemt emne i samtidsorientering. Der bliver da tale om at etablere en erfaringsgivende situation, der samtidig tjener andre formål i klassens liv og samvær.

- 2) Aktiviteter, der har karakter af spil. Der kan her eksempelvis være tale om rolle- og situationsspil.

Ved rolle- og/eller situationsspil får eleverne udleveret en situationsbeskrivelse og en kort angivelse af nogle roller, hvorefter eleverne skal spille spillet så realistisk som muligt. I spilsituationen kan eleverne således få en tilnærmelse til erfaringer, de ikke selv har gjort, eller de kan få »repeteret« erfaringer i en tilrettelagt form, der lægger op til bearbejdning. Egne oplevelser kan endvidere i situationsspil ændres eller maskeres på en

sådan måde, at den unge oplever en nødvendig distance til dem og ikke »udleverer« sig selv.

Ved valg eller udformning af spil er det nødvendigt, at både lærer og elever overvejer og drøfter spillets virkelighedstroskab og påvirkningsmuligheder.

De her nævnte aktiviteter kan alle være væsentlige elementer i forberedelsen af ekskursioner, praktik m.v., idet man på ekskursioner og i praktik ofte møder en virkelighed, som er meget kompleks og uoverskuelig. Ved på forhånd at arbejde med mere enkle situationer i form af spil eller lignende kan man forberede eleverne til at have øje for specielle og særlig væsentlige forhold, som de ellers ville mangle blik for.

Men de nævnte aktiviteter kan også anvendes ved efterbehandling af ekskursioner, praktik m.v. Realitetsgraden vil da ofte være større, og man får gennem spillet og samtalen herom en bearbejdning af indtryk og oplevelser fra ekskursioner m.v.

De erfaringsgivende situationer, der er beskrevet, er alle placeret i skolen. Ud over disse har man mulighed for at etablere en række erfaringsgivende situationer uden for skolen. Dette sker bl.a. under anvendelse af 20–30–dagesreglen i paragraf 13.3. i folkeskoleloven.

Erfaringsgivende situationer uden for skolen kan arrangeres inden for rammerne af ekskursioner, lejrskoler og forskellige former for praktik. Endvidere kan man anvende naturskoler, miljøskoler og andre byggende på forberedelsesmateriale. Ekskursioner kan finde sted gruppe- eller klassevis, og kan på mange måder være knyttet til den undervisning, der finder sted på skolen. Ekskursionen

kan være led i et arbejde med at rejse og formulere problemstillinger til videre bearbejdelse, et led i den videre undersøgelse og bearbejdelse af et problem og et forsøg på at videregive konklusioner og resultater af et arbejde til andre. Det er væsentligt, at ekskursionens karakter og sammenhæng med den øvrige undervisning altid står klart for både lærer og elever.

Et vist fritidsarbejde kan bygges op omkring enkle spørgeskemaer og huskelister, der kan virke som hjælpemidler. Et vigtigt felt er her elevernes egne iagttagelser af store og små træk ved de fysiske omgivelser i deres lokale miljø, – i bebyggelsen, i byen, trafikken og i naturen.

Lejrskolen, der har tilknytning til flere forskellige fag og emner, kan støtte den øvrige undervisning i samtidsorientering.

Også praktikken kan varieres på forskellig måde. Man kan knytte samtidsorienteringen til den almindelige erhvervspraktik, idet denne kan have karakter af en mere almen orientering om arbejds- og uddannelsesforhold og om samfundsforhold i almindelighed. Praktikkens udformning og forberedelse må overvejes i forhold til det specielle formål, man har med den, og i forhold til den sammenhæng i samtidsorienteringsundervisningen som helhed, den indgår i. Andre formål kan imødekommes ved at arrangere praktik i sociale institutioner, børnehaver, børnehaveklasser eller de mindre skoleklasser, eller man kan lade eleven opleve et andet miljø ved at bo hos en anden familie med tilknytning til erhverv, lokalitet eller problemkreds, som eleven ikke kender fra sine egne daglige omgivelser. Også sådanne prak-

tikophold må anskues i den større undervisningsmæssige sammenhæng, de indgår i.

3.2.4. Iagttagelse og undersøgelse af forhold i omverdenen.

Forholdene i omverdenen må i vid udstrækning behandles på grundlag af hjælpemidler som bøger, aviser, radio, TV, film, tidsskrifter m.m.

Det er imidlertid af afgørende betydning, at eleverne i forbindelse med undervisningen får mulighed for at opleve tilstande og processer i samfundet og for selv at iagttage og undersøge forhold i verden omkring dem. Den personlige konfrontation og direkte undersøgelser vil for nogle elever være en forudsætning for, at de kan interesseres i undervisningen i øvrigt, og for alle elever vil det være en forudsætning for, at det, de møder gennem læsning af tekster og ved arbejde med billeder, tabeller og andet materiale, får sammenhæng med hverdagen uden for skolen.

Der må arbejdes bevidst med en vekselvirkning mellem samtaler og studier inde i klassen og iagttagelser og undersøgelser udenfor, idet man gør sig klart, at en bytur, et besøg på rådhuset eller på en erhvervsvirksomhed ikke i sig selv kan betragtes som iagttagelse eller undersøgelse. Det bliver der først tale om, hvis man i forvejen har lagt en emneramme, som man arbejder på at udfylde, og har foretaget en begyndende ordning af spørgsmål og indkredsning af sagforhold, man ønsker nærmere besked om. Efter arbejdet uden for, må emnebehandlingen fortsætte i klasselokalet: der skal sammenfattes og afrundes, emnet og sagforholdene må sættes ind i mere ge-

nerelle sammenhænge, så langt som elevernes forudsætninger muliggør det.

Vekselvirkningen mellem bogligt arbejde og egne iagttagelser, samtaler og undersøgelser i omverdenen er særdeles vigtig, når det drejer sig om at vække elevernes opmærksomhed overfor uholdbare eller tendentiøse fremstillinger i bøger og andet materiale.

Vekselvirkningen mellem arbejdet i og uden for skolen kan understreges ved hjælp af en beskrivelse eller konklusion, der kan komme grupper uden for skolen til gode, og være skolens tilbagemelding til de institutioner og virksomheder, man har besøgt.

3.2.5. Elementer fra videnskabsfag.

De baggrundsfag, emnebehandlingen i samtidsorientering kan udnytte, er samfundsvidenskaberne i videste forstand. Fra tidligere skoleår kender eleverne biologi, geografi, historie og kristendoms-kundskab og kan viderebearbejde disse fags samfundsaspekt. Yderligere kan dele af andre samfundsvidenskaber inddrages.

Læreren må være opmærksom på at knytte undervisningen også til de faglige sider af elevernes forudsætninger. Men det centrale faglige krav til samtidsorientering er, at vi ser de forskellige videnskilder – herunder de systematisk opbyggede fag – som bidrag til en ordening af vort verdensbillede.

De baggrundsfag, eleverne ikke allerede kender fra skolen, vil eleverne heller ikke i samtidsorientering møde som »fag«, men kun som sider af sagforhold eller som synsvinkler på problemer, – og i løbet af 2–3 års undervisning i nogen grad som samlepunkter for en generel

viden. Det vil ikke være hensigtsmæssigt at præsentere eleverne for disse fag på anden måde end som elementer i en emnebehandling.

Eksempelvis: man vil ikke præsentere eleverne for en »vismandsberetning« som udgangspunkt for en analyse af de anvendte økonomiske teorier. Man vil i stedet i forbindelse med et bestemt emne finde økonomiske udsagn eller vurderinger frem, som på baggrund af elevernes forudgående arbejde med et bestemt afgrænset sagsforhold er blevet gjort begribelige. Det er for så vidt »økonomi« der behandles. Men for eleverne er det familien Xs skatteforhold og andel i offentlige goder, virksomhed Xs overlevelsesmuligheder eller virkningerne af et nyt trafik anlæg, det handler om. En systematisk fagindsigt i økonomi er således noget, man gradvist bygger grundlaget op for, selv om det ikke direkte er optaget i undervisningsplanen.

3.2.6. Lærers og elevers fælles konkrete indholdsvalg.

Uanset om det vejledende forslag til læseplan benyttes som lokal læseplan, eller man udformer sin egen, er alle parter bundet af fagets formål. Da der imidlertid er tale om et nyt fag, hvis hensigt og indhold kan skabe usikkerhed hos flere parter, må det være hensigtsmæssigt i god tid at lade forældre og elever stifte bekendtskab med læseplanens indhold og på grundlag af lærerens langtidsplanlægning tage den op til drøftelse ved en fælles sammenkomst. Derved vil forældrene få mulighed for tilkendegivelser, og eleverne vil få et første kendskab til, hvad det er for områder, hvorfra de kan deltage i valg af emner. Når en sådan in-

troduktion er foretaget, vil grundlaget for senere at tage det igangværende arbejde op i en frugtbar drøftelse være lagt.

Foruden de stærke grunde til elevernes medbestemmelse i undervisningen, som ligger i selve faget samtidsorientering, kræver også folkeskoleloven elevernes deltagelse i planlægning og tilrettelæggelse af undervisningen i videst muligt omfang. Dette vil i praksis betyde, at eleverne allerede fra starten af 8. klasse søges inddraget i indholdsvalg m.m.

Læreren må indledningsvis give eleverne et anskueligt indtryk af, hvad man kan beskæftige sig med i faget og hvorledes. Måske vil han anskueliggøre det bedst gennem arbejde med 2–3 dertil egnede emner, som af læreren er tilrettelagt i alle henseender, og som hvad angår indhold og arbejdsformer er repræsentative. Men lærer og elever kan også være enige om, at de nødvendige forudsætninger og erfaringer kan tilvejebringes ved, at de i fællesskab søger at finde frem til et konkret emne, som både med hensyn til problemstilling og arbejdsformer vil have en anskueliggørende karakter. – Tidsfaktoren vil utvivlsomt blive medbestemmende for, i hvilken form eller i hvilke kombinerede former elevernes introduktion til medbestemmelsen vil ske for den enkelte klasse.

Når indføringsarbejdet er afrundet med en drøftelse af indvundne erfaringer, vil elevernes forestillinger om, hvilke beslutninger om indholdsvalg og tilrettelæggelse de skal deltage i, og under hvilke rammer de skal indordnes, være klarere.

I en del tilfælde vil det vise sig, at man ikke kan gennemføre lige netop den

plan, man har lagt. Men hvis planen er fleksibel, kan den dog forudse både opstået tidnød, den situation, at man kører fast i et emne, eller den situation, at man må tage ikke planlagt stof ind, fordi der i samfundet eller omverdenen indtræffer begivenheder, som ikke blot har rent aktuell betydning, men også en åbenbar forbindelse til centrale samtidsproblemer, hvis elementer indeholdes i læseplanen.

3.2.7. Samarbejde med andre fag.

I 8.–10. klasse undervises en klasse sammen i mindre end halvdelen af det ugentlige timetal. Fællesskabet i klassen kan styrkes ved samarbejde mellem samtidsorientering og andre fællesfag. Herudover kan emnebehandlingen forbedres og elevernes oplevelse af sammenhængen mellem fagene styrkes. I samarbejde mellem samtidsorientering og tilbuds- og valgfag kan grupper af elever støtte emnebehandlingen med bidrag fra de samarbejdende fag. Eleverne vil få mulighed for at opdage, at valg- eller tilbuds-faget får en umiddelbar brugsværdi.

Oversigt over fag, hvor et samarbejde med samtidsorientering kan finde sted:

Fællesfag: Dansk, engelsk (8.–10. klasse).

Regning/matematik, kristendomskundskab, fysik/kemi (8.–9. klasse).

Tilbudsfag: Regning/matematik, kristendomskundskab, fysik/kemi, fransk (10. klasse).

Tysk (8.–10. klasse).

Latin (9. klasse).

Valgfag: Biologi, geografi, historie, arbejdskendskab samt praktisk eller kunstnerisk betonede fag (8.–10. klasse).

3.2.8. Undervisning uden for skolen.

Samarbejde med institutioner og personer.

Grænsen mellem undervisning i og uden for skolen bør i samtidsorientering ikke drages for skarpt. Ofte kan erfaringsgivende situationer skabes eller opstå samtidig på begge sider af skolens mure. Klasselokalet kan opfattes som den base, hvor den forberedende del af undervisningen foregår, mens visse iagttagende og undersøgende dele af undervisningen mere eller mindre lægges ud i det omgivende samfund. De erfaringsgivende situationer kan som sådan i nogle tilfælde alene opnås på grundlag af et besøg uden for skolen, i andre tilfælde alene ved at hente folk udefra ind i skolen eller søge at genskabe situationer fra samfundet inde i skolen. Læreren må skaffe sig et overblik over de former for praktisk samarbejde med personer, institutioner og virksomheder, det vil være muligt at gennemføre.

I næsten alle tilfælde af undervisning uden for skolen kræves der en forudgående orientering af og samtaler med de kommende besøgssteder.

Ved elevers færden i undervisningstiden uden for skolen må eleven være opmærksom på forhold og bestemmelser omkring tilsynspligt og elevernes sikkerhed (jfr. bl. a. bekendtgørelse + cirkulære af 25. marts 1976). Derudover må lærer og elever, om nødvendigt i samråd med andre implicerede, opstille nogle »færdselsregler« for elevernes aktiviteter i forskellige situationer uden for skolen.

I mange tilfælde bør fortsat brug af besøgs- og studiemuligheder bygges på en samarbejdsaftale, der løber over en periode eller er permanent, og som i

fællesskab er truffet af skolen, kommunen og den vifte af virksomheder og institutioner, skolen planlægger at henvende sig til. Der kan blive tale om nogle regulerende beslutninger, f. eks. økonomisering med elevbesøg, spredning af eleverne på forskellige steder, og særligt tilrettelagte former for forberedelsesmaterialer. Beslutningerne må træffes ud fra den synsvinkel, at de primært skal løse praktiske problemer skolen og omgivelserne imellem, men ikke ellers begrænse indholdet i de erfaringsituationer, skolen planlægger. Det er derfor vigtigt, at undervisningens plan og mål forstås af de institutioner, virksomheder eller enkeltpersoner, man vil samarbejde med, og at læreren tager medansvar for elevernes eventuelle planer om samarbejde af de nævnte typer.

Undervisningen i og uden for skolen er således en vekselvirkning mellem henvendelse, indsamling, bearbejdning og konklusion, hvori *både* skolen og arbejdsstedet uden for skolen er løbende involveret.

3.2.9. Et fag til at vokse i. Lærerens forudsætninger, muligheder og ansvar.

Indholdet i samtidsorientering er ikke faglige emner, men væsentlige samtidsproblemer. Arbejdet vil væsentligst bestå i at udvikle en undervisning, hvor samtidsproblemer er udgangspunktet, og hvor indhold og metoder fra fagene inddrages til støtte for behandling af de valgte samtidsproblemer.

Ved undervisning i samtidsorientering er det vigtigt, at læreren sammen med eleverne kan forestå undersøgelsen af et problem eller et forhold på en sådan måde, at eleverne – undertiden også lære-

ren – får større indsigt i de valgte problemer og forhold. Her er det af betydning, at læreren er vågen over for modstridende opfattelser i det materiale, der inddrages, og at han er villig til at forfølge spørgsmål, der rejses af eleverne, som han måske ikke umiddelbart er i stand til eller kan forventes at skulle udrede.

Uanset hvilke fags metode læreren er fortrolig med, er hovedformålet med metoden at støtte holdbarheden af de resultater, man når frem til. Dette træk i den faglige holdning må overføres til den tværfaglige behandling af samtidsforhold.

3.2.10. Samarbejdet med forældrene.

Læreren i samtidsorientering må orientere klassens forældre om læseplanen for faget og de muligheder og vanskeligheder, han forudser for undervisningen.

Læreren må fremlægge sine synspunkter på de undervisnings- og arbejdsformer, der indbydes til i faget, og orientere om de utraditionelle indslag i undervisningen, der kan blive tale om, og herunder søge at opnå forældrenes velvillige medvirken ved fremtidige behov for kontakter, materiale og besøgsadgang.

Læreren må orientere forældrene om, at indholdet i faget vil medføre gentagen beskæftigelse med politisk centrale og dermed ofte kontroversielle spørgsmål. I denne forbindelse er det vigtigt, at lærere og forældre i fællesskab drøfter det grundlag og de værdier, som denne undervisning ifølge fagmål, vejledende forslag til læseplan, undervisningsvejledning og lokal læseplan bygger på.

Læreren må over for forældrene kunne klargøre, at hans lærerstilling ikke giver

hans synspunkter forret, men at han er forpligtet til at skaffe sig indsigt i andre opfattelser og til at give eleverne størst mulig forståelse af forskellige, evt. modstridende synspunkter.

På det helt uformelle plan vil der altid finde en vis kontakt sted mellem skole og hjem. Denne kontakt foregår ofte gennem eleven, der bringer synspunkter fra skolen med hjem til forældrene og omvendt. Skolen må som hjemmet give plads for elevernes selvstændige stillingtagen. Hvis parterne – måske gennem samtaler – er blevet klar over vigtigheden af dette, vil der kunne opstå mange frugtbare brydninger omkring undervisningen. Det er væsentligt, at både elever, lærere og forældre er klar over sådanne brydningers værdi og betydning i det pædagogiske forløb.

Et åbent og nært samarbejde med forældrene vil kunne have stor betydning for samtidsorientering, fordi det både kan give en ekstra dimension på undervisningens indholdsside og udvide mulighederne for kontakt med livet uden for skolen.

3.3 Undervisningsforløb – model og eksempler

Som grundmodel for undervisningsforløb i samtidsorientering kan betragtes følgende:

Fase 1: Indkredsning af indhold.

Fase 2: Opstilling af problemer og spørgsmål inden for det valgte indhold.

Fase 3: Gennemarbejdning af de opstillede spørgsmål.

Fase 4: Afsluttende sammenfatning.

I forhold til denne grundmodel må man forestille sig variationer inden for de enkelte faser og i antallet af faser. Dog vil *indholdet* af grundmodellens 4 faser næppe kunne fraviges som et minimum af elementer i undervisningsforløbet.

Variationer hvad angår fase 1 kunne tænkes, hvor indholdet lejlighedsvis melder sig udefra i form af et aktuelt spørgsmål. Da kan der på forhånd være foregået så meget »indkredsning af indhold«, at man så at sige starter med fase 2.

Fase 3 kan have vidt forskelligt indhold, alt efter om der arbejdes med tilrettelagt materiale, eller man foretager sin egen indsamling, ordning og bearbejdning af materiale. Og fase 4 vil finde variationer fra 1) den sammenfattende debat i klassen, over 2) sammenfatning med udformning af fælles intern rapport, til 3) sammenfatning i form af, at resultater, konklusioner og indtryk formidles til udenforstående på forskellig vis.

De nedenfor valgte eksempler på undervisningsforløb er idéoplæg mere end beskrivelser af faktiske forløb. Forløbene er tegnet i grundtrækkene efter de 4 hovedfaser, men viser variationer i faseopdelingen, begrundet i emnets, arbejdsmetodernes og også lærers eller elevgruppes individualitet. De nævnte eksempler knytter sig til det lokale miljø, hvor bl.a. indsamlingsfasen med en række kontakter til det omgivende samfund søges beskrevet, mens undervisningsforløb vedrørende f.eks. økologi og globale problemer, der i højere grad er knyttet til tilrettelagt materiale, ikke er anført.

Eksempel I:

Undervisningsforløb, hvor forudsætnin-

gen i planen for årets undervisning i samtidsorientering er, at der under emnevalg på generelt plan er markeret: *Arbejdsløshed, baggrundsfaktorer herfor og muligheder for at angribe problemet*. Det vil sige, at der i forvejen er knyttet til ved visse punkter i det vejledende forslag til læseplan, nemlig 1b, 1a, 3b, jfr. indholdsoversigt til vejledende læseplan.

Fase 1: Indkredsning af indhold.

Lærerplan: Læreren har ofte snakket med eleverne om deres kommende erhvervsvalg og om problemer på arbejdsmarkedet. Dette har dog ikke haft karakter af egentlig undervisning, men mere af en snak om løst og fast i de forskellige anledninger.

Ud fra dette og ud fra langtidsplanen gennemtænker han, hvilke problemstillinger han og eleverne vil kunne tænke sig at opstille, når emnet arbejdsløshed skal behandles.

Fællesplan: Læreren forelægger eleverne plan og forslag om, at man arbejder med nogle problemer vedrørende arbejdsløshed. For at lægge op til en foreløbig drøftelse viser han eleverne en tv-udsendelse, og han uddeler et par korte artikler fra dagspressen, som eleverne har forudsætninger for at tage op. Den ene handler eksempelvis om ungdomsarbejdsløshed.

Læreren forsøger på dette grundlag at få en samtale igang, hvor han forholder sig meget lyttende: Hvad siger eleverne? Hvilke meninger har de og hvor stammer de formodentlig fra? Hvilke årsager til arbejdsløshed afspejler elevernes udsagn? På hvilke punkter udviser de særlig interesse? o.s.v.

Man bliver enige om, at alle til næste

gang opstiller nogle konkrete spørgsmål og problemer, som man gerne vil arbejde med at finde svar på

Fase 2: Opstilling af problemer og spørgsmål inden for det valgte indhold.

Lærer plan: Læreren opstiller nogle konkrete spørgsmål og problemer, som han mener kan bruges som udgangspunkt for en fælles undersøgelse.

Fællesplan: Eleverne fremlægger deres forslag. Alle noteres op og drøftes. Læreren blander nogle af sine egne i efter behov.

Ud fra dette besluttet det, at man primært vil arbejde med at undersøge *mulighederne for at få og beholde arbejde inden for de erhverv, som eleverne selv gerne vil igang med efter skolen*. I tilknytning til det vil man prøve at udpege særlig *truende grupper* samt at finde mulige svar på spørgsmålet: »*Hvorfor arbejdsløshed i almindelighed og ungdomsarbejdsløshed i særdeleshed?*«

(Med dette konkrete indholdsvalg (jfr. afsnit 3.1.) er inddraget endnu et delområde fra den vejledende læseplan, nemlig punkt 2.a., jfr. læseplanens indholdsoversigt).

Man bliver enige om, at alle til en følgende gang skal komme med forslag til, hvorledes man kan arbejde med at undersøge spørgsmålene.

Fase 3: Planlægning og gennemførelse af undersøgelsen.

Lærer plan: Læreren gennemser mulige materialer, kataloger m. v. Endvidere samler han klip fra aviser og overvejer, hvilke personer i det omgivende samfund, man kunne trække på. Han overvejer også, hvorledes man kunne inddrage et historisk perspektiv og se på

forholdene i andre udvalgte lande. Herigennem søger læreren at oparbejde et beredskab, som kan bruges i drøftelsen med eleverne.

Fællesplan: Nogle af eleverne har også forberedt forslag hjemmefra. Andre deltager mere spontant med ideer. Alle forslag noteres og man drøfter dem foreløbigt. Ud fra de samlede forslag fra elever og lærer søger man at strukturere et forløb, som noteres ned. Det kan f.eks. se således ud:

1. Man opdeler klassen i nogle grupper efter hvilke erhvervsområder, man vil undersøge, f.eks. en SID-gruppe, en pædagoggruppe, en jern- og metalgruppe o.s.v.
2. Hver gruppe planlægger den første undersøgelsesfase. Hvad vil man vide, hvad kan man læse, hvem kan man snakke med? etc. Læreren viser grupperne mulige materialer, snakker med dem om kontaktpersoner. Grupperne duplikerer deres plan, og alle gruppernes planer drøftes i fællesskab. Man giver hinanden gode råd.
3. Der fastsættes nogle tidspunkter, hvor man kan kontakte arbejdsformidlingen, fagforeninger, arbejdsløse, arbejdsgivere etc.
4. I et par timer – før man kan realisere sine aftaler – gennemgår læreren arbejdsløshedsproblematikken historisk:
30erne – 60erne illustreret med tabeller, grafiske afbildninger, billeder m.v.
5. Møder med kontaktfolk – jfr. 3 – gennemføres. Der udfærdiges referater og gennemføres klassesdrøftelser på grundlag af referaterne med mundtlige kommentarer.

I forbindelse med drøftelsen indfører læreren forklaringsmuligheder m.v. efter behov. Han gør notater om, hvad han senere bør tage op.

6. På grundlag af en liste over erhvervsønsker i klassen fortæller en repræsentant fra Arbejdsformidlingen om ungdomsarbejdsløshed inden for forskellige områder. Der gives god tid til besvarelse af spørgsmål fra eleverne.

Arbejdsformidlingsrepræsentanten skal også sige noget om muligheder for at nedsætte eller fjerne ungdomsarbejdsløshed.

Herefter gennemføres den skitserede plan.

Fase 4: Afsluttende sammenfatning.

Afsluttende forsøg på sammenfatning af resultater, konklusioner m. v. og stillingtagen til, hvad der senere skal arbejdes med, med udspring i den gennemførte undersøgelse og under hensyn til den foretagne langtidsplanlægning.

Lærer plan: Læreren gennemgår det afprøvede forløb og noterer muligheder for sammenfatninger, konklusioner m.v. Endvidere noterer han sig, på hvilke områder arbejdet burde udbygges. Eksempelvis kunne han mene, at man burde se på forholdene på arbejdsmarkedet i lande med forskellige økonomiske systemer.

Fællesplan: Man opstiller de spørgsmål, som man indledningsvis opstillede (fase 2). Herefter prøver man ud fra referater, notater og hukommelse fra forløbet at finde de svar frem, man har fået og at opstille dem i sammenhæng. Læreren går supplerende, sammenfattende og – med henblik på senere arbejdsmuligheder – igangsættende ind i drøftelsen.

Man vedtager, at man i senere forløb må skaffe sig indsigt i forskellige økonomiske systemer og forskellige tanker om, hvorledes man kunne indrette et samfund, og at man i forbindelse med erhvervspraktikken skal undersøge videre ved at snakke med de mennesker, man kommer i kontakt med. Endvidere vedtager man i dansk at arbejde med litteratur om arbejdsløshed, især for at høre noget om, hvorledes arbejdsløshed opleves af de arbejdsløse selv. I tilknytning til det vil man måske arbejde med nogle rollespil eller lignende.

(Det kan konstateres, at man herved klart peger på at måtte behandle stof, der i den vejledende læseplan indgår i delområde 2e, jfr. læseplanens indholdsoversigt).

Eksempel II:

Undervisningsforløb, hvor forudsætningen i langtidsplanen er følgende på det generelle plan:

Ændringer i beboernes levevilkår i det lokale miljø. Fysisk planlægning af udviklingen i fremtiden. Konsekvenser for forskellige grupper på kort og langt sigt. Forskellige løsninger som udtryk for forskellige syn på samfundsudvikling og -indretning. Beboernes tro på at have mulighed for indflydelse på udviklingen.

Der er således lagt an til følgende punkter i det vejledende forslag til læseplan: 2b, 2c og 3b, jfr. læseplanens indholdsoversigt.

Fase 1:

Den indledende »indkredsning af indhold« er sket i og med langtidsplanens binding til det lokale miljø, der her som eksempel er Hanstholm kommune.

Læreren begynder med at overveje, hvilke materialer og mulige indfaldsvinkler han har adgang til. Det er bl. a. Hanstholm kommunes dispositionsplaner, Viborg amts regionalplan samt befolkningens ønsker, som måske ikke er trykt i nogen af disse planer. Desuden fiskerne og deres familier på kysten i Lild Strand, Vigsø og Klitmøller. Fiskere, deres familier og andre i Hanstholm, deres meninger om Hanstholm før og nu, deres forestillinger om fremtiden, om fiskerikrisen og om fremtiden for andre industriformer, naturreservater, landbrug, ferie- og rekreationsmuligheder, udvinding af råstoffer og som alternativer: Frøs truplejren.

I samtale med eleverne kommer læreren ind på ændringer i det lokale miljø: Der bygges nye huse, veje lægges om, Hanstholm fyr er nedlagt og krigstidens fæstningsanlæg skrider i havet, trafikhavnen bruges som fiskerihavn, et nyt feriecenter er anlagt, ralgravningen er ophørt, og eleverne opdager derved, at de tilsammen besidder et erfaringsstof, der dækker vidt forskellige forandringer i deres lokale miljø.

Man beslutter så at vælge eksempler på forandringer, som har ændret beboernes levevilkår i Hanstholm kommune, og at finde ud af, hvor, hvornår og hvorfor disse ændringer fandt sted, og med hvilke konsekvenser for kommunens beboere. Ligeledes vil man prøve at finde ud af, hvad man agter at gøre ved de fremdragne forhold i fremtiden.

Endelig beslutter man sig til at slutte af med at delagtiggøre andre i de resultater, man finder frem til.

Elever og lærer bliver enige om at samle meget stof sammen i begyndelsen, således at de kan vælge nogle mere af-

grænsede eksempler ud af det indsamlede materiale og bruge dem i undervisningen.

Derfor vedtager man, at alle forhører sig hos familie og bekendte og spørger dem om eksempler på ændringer de sidste 10–20 år eller mere. Eksemplerne skal helst være i form af konkret materiale: gamle billeder, dokumenter, avisudklip, postkort, landkort, brochurer etc., men øjenvidneberetninger og andre former for fortællinger kan naturligvis også bruges.

Fase 2:

Eleverne giver sig nu til at samle på eksempler på forandringer. Læreren fremskaffer på sin side materiale om levevilkårene på egnen i ældre tid, om Hanstholm havns lange forhistorie, om aktuelle lokalplaner som f.eks.: Kommunens dispositionsplaner, regionalplaner, fredningsplaner, prognoser for erhvervsudvikling. Læreren danner sig et indtryk af muligheden for at belyse ændringerne og folks holdning til dem, dels ud fra massemedierne, dels ud fra tilrettelagt undervisningsmateriale og ud fra debatbøgers behandling af emnet, dels gennem samtaler med ældre personer og ved at benytte en samarbejdsaftale mellem skolen, forældrene, virksomheder, institutioner og personer i kommunen. På den måde kan han konkret forberede enkelte indslag i undervisningen og samtidig forberede sig på at imødekomme behov, der opstår, når han og eleverne skal til at afgrænse undervisningsområdet.

Fase 3:

Elever og lærer møder nu frem med en mængde konkret stof. Eleverne har

ydermere erfaret, at der er forskellige meninger om og holdninger til de ændringer, der har fundet sted og til det, der er planlagt. Det gælder f. eks. spørgsmål om havnens indretning, overordnede beslutninger, fiskerierhvervets vilkår, fredningerne i kommunen, turister og nye industrier og erhvervsmuligheder. Det indsamlede materiale og drøftelsen af det rejser og besvarer en række spørgsmål. Læreren styrer forløbet, så man når frem til et fælles grundlag for en afgrænsning af emnet.

Man bestemmer sig derefter til at afgrænse emnet således, at man vil følge en fiskerfamilie i fortid og nutid og se på dens fremtidsudsigter, idet man især vil interessere sig for familiens fysiske miljø og forandringerne heri, ligesom man vil prøve at vise, hvor ens egne beslutninger og hvor fremmedes beslutninger har været bestemmende for forandringer i levevilkårene.

Mere konkret vil man se på vilkårene for de unges muligheder i Hanstholm kommune fra år 1900 til 1970, i nutiden og som de kan tænkes at være i 1990-erne.

Til fremlæggelsen er der flere forslag: smalfilm, lysbilleder og rollespil.

Man beslutter at bygge en plancheudstilling op og dramatisere nogle scener fra tiden før 1970, fra nutiden og fra fremtiden. Man vil invitere forældre, kammerater og alle, der hjælper til med at skaffe stof samt repræsentanter for forskellige myndigheder og virksomheder, og endelig vil man prøve på at give den lokale presse stof til en artikel.

Inden for den valgte afgrænsning gennemføres nu supplerende indsamlinger, og det indsamlede materiale drøftes og bearbejdes.

I dansktimerne arbejdes der samtidig med litteratur, der fortæller om fiskernes vilkår og tankesæt nu og før, idet man bl. a. vil bruge stof herfra som oplæg til dramatiseringerne. Stoffet fra dansktimerne og elevernes indsamlede materiale sammenholdes og vurderes, bl.a. også i forhold til det materiale, som læreren har skaffet og bearbejdet.

Fase 4:

Man diskuterer nu i klassen, hvilke resultater det er vigtigt at præsentere for de indbudte gæster og man taler om ansvaret over for det saglige indhold i det indsamlede materiale.

Nødvendigheden af at formidle elevernes egne konklusioner på en måde, så det vil interessere andre, forklares ved eksempler, som kan være modsætningsforholdet mellem fiskeres og havbiologers syn på fiskefangsternes størrelse eller befolkningens meninger om turist-erhverv, Thy-lejren, udvidelser i Hanstholm by og sikring af naturarealer. Eleverne skal forsøge at sætte sig ind i, hvorledes myndighederne træffer beslutninger, hvorledes forskellige synspunkter kommer til orde; de skal forstå betydningen af, at alle synspunkter kommer frem, og de skal prøve at vurdere, hvordan deres egne synspunkter forholder sig til alle de andre.

I denne fase ligger meget afgørende erkendelsesmuligheder hos eleverne.

Da plancheudstillingen skal være færdig til den fastsatte tid, må læreren nu fremlægge sine overvejelser over, hvordan elevernes praktiske og teoretiske færdigheder kan indgå i færdiggørelsen, og hvorledes disse færdigheder kan indgå i en vekselvirkning mellem individuelt og kollektivt arbejde. Man aftaler, hvem der

skal lave planchernes lay-out, hvem der skal sørge for de tekniske og praktiske rammer o.lign.

Den hovedlinje, som man i starten besluttede sig for at følge, nemlig familiens vilkår før, nu og i fremtiden, kan nu vise sig at være enten for bred eller for snæver i sit sigte.

Det snakker man om i klassen, ligesom man også drøfter, hvorledes man bedst kommunikerer med andre. Og samtidig hermed arbejder man i dansk-timerne med baggrundsstof til den dramatisering, som man også har bestemt sig for i starten af projektet.

Til slut præsenterer eleverne så resultatet i form af plancheudstilling og dramatisering for de indbudte gæster, der måske får lejlighed til at komme med kommentarer til elevernes arbejde og diskutere resultatet med dem.

Læseplansdelområder, der er berørt i det beskrevne forløb, er foruden de fra starten valgte 2b, 2c og 3b følgende: 1a, 1b, 1d, 2a, alt jfr. læseplanens indholdsoversigt.

I Hanstholm kommune kunne et videre arbejde f.eks. angå tilblivelsen af oplysningerne i lokalradio og lokale aviser (2c), tilblivelsen og gennemførelsen af kultur- og uddannelsesstilbud i kommunen (3), arbejdspladsen som vilkårene er i fiskeriflåden (1b), EF, fiskebestand, fiskekvoter (1d, 3b, 3c), og politiske partier og deres vælgerbaggrund i bestemte befolkningsgrupper (3a).

Eksempel III:

Undervisningsforløb, hvor aktuel sag bliver afgørende for valg af konkret indhold. Det konkrete indholdsvalg betyder i dette tilfælde, at der knyttes til ved flg.

delområder i vejledende forslag til læseplan: 2a, 2b, 2c, 2d og 3b, jfr. læseplanens indholdsoversigt.

»Ungdommelige elementers hærgen med vold og terror«.

Landsaviser og lokalaviser bringer ofte meddelelser om vold og terror forårsaget af unge mennesker, og ofte er det de samme bykvarterer og lokaliteter, hvor episoder af denne art udspilles.

Med udgangspunkt i aktuelle avisartikler, der omhandler en voldshandling, og hvori det angives, at unge mennesker har været indblandet, kan følgende undervisningsforløb lade sig realisere:

Fase 2.

1. Flere avisers behandling af episoden studeres, evt. gruppevis med hver gruppe sin avisartikel.
2. Ved fællesdrøftelse forsøges en konstatering af overensstemmelser og uoverensstemmelser mellem diverse avisers sagsbehandling for at få klarlagt følgende:

Hvordan opstod denne konkrete episode, hvordan forløb den, og hvad blev dens udgang?

Hvad kan årsagen være til, at sådanne episoder forekommer?

Konklusionerne på de to spørgsmål nedskrives, mangfoldiggøres og bruges som grundlag ved det følgende arrangement.

Fase 3.

1. En lokal politimand og en skolepsykolog indbydes til i klassen at kommentere elevernes konklusioner.
2. En yderligere belysning af forhold omkring vold og terror kan ske ved hjælp af dertil egnede eksisterende lydbånd og film.

3. I grupper søger eleverne at finde svar på spørgsmålet: Hvad kan der gøres for at forebygge og hindre vold og terror her hos os?

Gruppernes konklusioner nedskrives og mangfoldiggøres til brug ved det følgende arrangement.

Fase 4.

1. Da der rimeligvis i elevernes forslag til løsning af problemet vil forekomme ønsker om lokale forandringer af forskellig art, indbydes en kommunalpolitiker til i klassen at kommentere gruppernes konklusioner.
2. Emnets foreløbige afslutning: Ved en fællesdrøftelse i klassen foretages en konstatering og registrering af ved-

tagne kommunale forslag til løsning af volds- og terrorproblemer.

Den nedskrevne registrering gemmes til senere brug.

3. Efter en længere periode – f.eks. 1 år – tages emnet op igen omkring to hovedspørgsmål:

Hvordan er situationen nu her i kommunen?

Hvilke foranstaltninger blev så foretaget, og har de haft den tilsigtede virkning?

4. Hvilke grænser sætter *loven* for din adfærd, og hvilke grænser sætter *du*?

(Dette punkt kan der være behov for at tage op på et tidligere tidspunkt, f.eks. efter fase 2.).

4.1 Arten af materialer

Da undervisningen i den udstrækning, det er muligt, foregår i tilknytning til tilværelsen uden for skolen, er det en selvfølge, at man foruden undervisningsmateriale fremstillet til skolebrug anvender informationsmateriale, der foreligger til belysning af de spørgsmål, man arbejder med, og som ikke er fremstillet med henblik på skoleelever. Det kan være informationsmateriale som aviser, fagblade, organisationers og institutioners meddelelser, partiprogrammer, radioudsendelser, TV-udsendelser, film o.s.v.

Yderligere foreligger en tredje form for materiale, nemlig det, der specielt henvendt til skoleelever, udgives af organisationer, virksomheder og institutioner (f.eks. LO, Arbejdsgiverforeningen, bryggerierne, museer).

For de to sidste materialegrupper vedkommende gælder det, at man for at tilvejebringe en belysning af sit emne kan acceptere vide grænser for, hvad man vil godtage i henseende til teknisk kvalitet og pædagogiske kvaliteter f.eks. i forbindelse med letlæselighed. Hvis informationsmaterialets faglige kvalitet er høj i forbindelse med korrekthed, relevans, aktualitet o.s.v., kan man strække sig vidt over for sværhedsgraden i materialet (f.eks. selvangivelsesblanket, kon-

trakter o.lign.). Er den faglige kvalitet problematisk, vil man, hvis elevernes motivation for at beskæftige sig med det pågældende materiale er høj, kunne acceptere en lavere faglig kvalitet i det enkelte materiale (f. eks. i forbindelse med valgpropaganda, salgsreklame, turistbrochurer) og kompensere for denne mangel ved hjælp af andet materiale, der senere kan inddrages i arbejdet med det pågældende emne.

Med hensyn til materialets ideologiske karakter gælder for alle tre materialegrupper det, som er anført i undervisningsvejledningen vedrørende undervisningsmidler (Undervisningsvejledning nr. 3. 1976, s. 15): »Det ville være betænkeligt, om et materiale med udpræget intolerant indhold blev karakteriseret som uegnet til at opfylde folkeskolens formål, idet det i en undervisningssammenhæng meget vel kunne tænkes netop at bidrage til at opfylde formålet ved at illustrere intolerancen. Ligeledes må det anses for uheldigt, om materialer med ensidigt indhold på forhånd måtte underkendes. Dels vil anvendelsen af sådanne materialer tilsammen kunne bidrage til at afbalancere undervisningen, dels vil de kunne danne hensigtsmæssige udgangspunkter i arbejdet med at få eleverne til selvstændigt at vurdere og tage stilling til stoffet og dermed direkte bi-

drage til opfyldelse af væsentlige sider af folkeskolens formål«.

4.2 Undervisningsmaterialer fremstillet til skolebrug

Temahæfter og emnebøger, undervisningsudsendelser i radio og TV til behandling af enkelte emner inden for et enkelt fag eller på tværs af fag giver elever et nyttigt udgangspunkt for arbejdet med et samtidsproblem, idet de tilbyder eleverne oplysninger, der er søgt udvalgt efter deres forudsætninger i viden og erfaringer og sigter på at tydeliggøre og forklare problemstillinger.

Sådanne behandlinger kan være nyttigt grundmateriale ved arbejdet med emner i samtidsorientering og kan gøre det lettere for eleverne at holde sammen på informationer af betydning for deres arbejde.

Emne- eller temahæfter eller serier må dog ikke blive så styrende for undervisningen, at man alene arbejder med de forelagte eksempler og undlader at tage forhold i omgivelserne op, som det er nærliggende at tage fat på.

Når man ønsker at behandle personkredse, problemer og lokaliteter, der er uden for elevernes rækkevidde, vil radio og TV og andet AV-materiale gøre undervisningen mere konkret end bogligt materiale alene formår, ved at skabe en konfrontation mellem eleverne og emner gennem stemmer og billeder fra mennesker og lokaliteter, eleverne ellers udelukkende ville kende gennem bogligt materiale.

Håndbøger fra alle orienteringsfag og systematiske samfundsbeskrivelser må inddrages i arbejdet, således at eleverne bliver i stand til at sætte egne iagttagel-

ser og informationer ind i en større sammenhæng, og således at de får mulighed for at kontrollere mere tilfældige oplysninger og at overveje, hvor repræsentative de er. Debatbøger og skønlitterære børne- og ungdomsbøger kan ved mange emner inddrages med fordel.

4.3 Informationsmateriale fremstillet uden henblik på skolebrug

Når det emne, en klasse skal behandle, er afgrænset, og problemerne er formuleret, vil det voksne samfunds informationsmateriale, for så vidt det er tilstrækkelig enkelt og klart fremstillet, ofte være nyttigt i emnebehandlingen. Eleverne vil selv kunne søge materiale på biblioteker eller måske hos forældre med særlig sagkundskab eller på institutioner og virksomheder, man besøger. Navnlige fagblade og presse kan yde informationer, der er relativt let tilgængelige og begrænsede i omfang.

Før informationerne udnyttes, vil det i hvert enkelt tilfælde være nødvendigt at søge at gøre sig klart, med hvilken hensigt informationerne meddeles, og hvilke begrænsninger eller hvilken ensidighed de derfor kan forventes at have. Senere i undervisningsforløbet vil sådant materiale måske suppleres med oplysninger andet sted fra for at danne et mere fuldstændigt billede.

Der kan være materialer af denne art, der viser sig så nyttige, at de bør indgå i skolebibliotekets samling om lokalsamfundet til senere brug. Læreren må dog gøre sig klart, at visse materialer forelæses meget hurtigt, og at selve jagten på oplysninger og anstrengelserne ved at vurdere deres informationsværdi er af så

stor betydning, at »genbrug« ikke altid er en fordel.

4.4 Informationsmateriale, som organisationer, virksomheder og institutioner fremstiller til skoleelever

Den i 4.3. nævnte kategori af informationsmateriale for samfundet kan være vanskelig at tilvejebringe for en række emner, og det kan også ofte være svært læseligt for skoleelever. Der vil lærer og elever med fordel kunne udnytte materiale, som organisationer, virksomheder og institutioner har fremstillet i erkendelse af, at en elevårgangs store antal kræver så store oplag af informationsmateriale for de institutioner, alle elever må stifte bekendtskab med, at det må produceres alene til dette formål.

Tanken om fuldtud at erstatte egentligt undervisningsmateriale med det omgivende samfunds egne informationer vil ofte vise sig at være en umulighed eller en illusion, og den nævnte blanding af undervisningsmateriale og informationsmateriale fra organisationer, virksomheder og institutioner må derfor indgå i samtidsorienteringsundervisningen som en særlig kategori af materiale.

Sådant materiale vil hovedsagelig indeholde generelle informationer, der kan give eleven en første orientering om et emne. Læsning heraf gør det nødvendigt, at de emner, der fremstilles, eksemplifi-

ceres ved konkrete forhold, eleven kan stifte bekendtskab med, hvor man møder forskellige situationer og modstridende interesser og synspunkter.

4.5 Informationsmateriale fremstillet af elever og lærere som resultat af et undervisningsforløb

De indtryk, elever – evt. sammen med læreren – selv fastholder og bearbejder i form af egne tegninger og fotografier, båndoptagelser, avisudklip o.s.v. er knyttet til en mere personlig tilegnelse end det materiale, man får udefra.

Sådant materiale vil ofte have begrænset informationsværdi på grund af den korte tid, man har haft til udarbejdelsen, og de snævre rammer, der derfor er lagt for behandlingen. Det personlige forhold, elever og lærere har til sådant rapportmateriale, giver det imidlertid en særlig kvalitet, som kan give det værdi, også når man siden ønsker at vende tilbage til det.

Da en del materiale, der anvendes ved behandling af emnerne i samtidsorientering, er lånte materialer, der skal leveres tilbage, vil de personlige optegnelser være nyttige at dykke ned i, når man på et senere tidspunkt vil holde fast på, hvad man lærte, og holder man sådanne rapporter sammen med det materiale om emnet, man selv ejer, kan det støtte senere emnearbejder i samtidsorientering.

Vejledende forslag til læseplan

Undervisningsministeriets vejledning af 27. juli 1976

Formålet med undervisningen

(Undervisningsministeriets bekendtgørelse af 24. september 1975 om formålet med undervisningen i folkeskolens fag, § 11).

»Formålet med undervisningen er, at eleverne opnår indblik i nogle væsentlige lokale, nationale og globale samtidsproblemer.

Stk. 2. Det skal tilstræbes, at eleverne tilegner sig nogen færdighed i at vurdere politiske, økonomiske og ideologiske udsagn.

Stk. 3. Undervisningen skal medvirke til, at eleverne udvikler interesse for politiske forhold, så de søger at klargøre sig de historiske forudsætninger og det værdigrundlag, der ligger bag egne og andres udsagn og handlinger.

Stk. 4. Undervisningen skal tillige medvirke til, at eleverne får kendskab til nogle af de faktorer, der danner baggrund for det nutidige samfunds konflikter, til hvordan de søges løst, og til hvor-

F.j.nr. 09-09-02/76.

ledes det enkelte menneske alene eller i samarbejde med andre kan få indflydelse på beslutninger i samfundet.«

Undervisningens indhold

Oversigt

Indledning.

Problemfelt 1. Ressourcer, produktion og arbejde.

- a) Produktion og produktionsbetingelser i Danmark. Samspejlet med udviklingen i andre samfundssektorer.
- b) Arbejdsforhold.
- c) Hvordan fordeles goderne? Indkomst- og lønfastsættelse.
- d) Velstand og overlevelse.

Problemfelt 2. Sociale og kulturelle forhold.

- a) Grupper i samfundet.
- b) Rammerne for vort dagligliv.
- c) Kommunikation.
- d) Opdragelse og uddannelse.
- e) Sociale og kulturelle forhold i andre lande.

Problemfelt 3. Politiske og ideologiske forhold.

- a) Organisering af interesser og meninger i dansk politisk tradition.
- b) De offentlige myndigheders beslutninger.
- c) Staters indbyrdes afhængighed.
- d) Politiske forhold i andre lande.

Indledning

De væsentlige samtidsproblemer, der er indholdet i faget samtidsorientering, behandles i undervisningen tværfagligt på grundlag af den indsigt, vi kan få gennem unges og voksnes erfaring fra arbejde og dagligliv, gennem iagttagelse og undersøgelse af forhold i omverdenen og gennem videnskabens behandling af samtidsproblemer.

Det konkrete indholdsvalg, herunder valget af undervisningsformer, -metoder og -stof foretages i videst muligt omfang af lærere og elever i fællesskab, helst således, at det har sit udgangspunkt i eller kan knyttes til elevernes egne erfaringer og forudsætninger i den samfundssituation, de befinder sig i.

Læseplanen er opbygget som en beskrivelse af tre problemfelter:

- 1 : Ressourcer, produktion og arbejde.
- 2: Sociale og kulturelle forhold.
- 3: Politiske og ideologiske forhold.

Disse problemfelter krydser hinanden på mange måder og kan ses i forskellige sammenhænge.

Tanken bag beskrivelsen af problemfelter og delområder herunder er *ikke* at angive en liste over emner, der skal gennemgås, men at gøre opmærksom på et antal mulige forhold og fænomener, som i forskellige sammenhænge kan inddrages

i forbindelse med de emner/problemer, som man vælger at arbejde med.

De 13 hensigtsforklaringer er afledt af formålsparagraffen for faget samtidsorientering og angiver en række synsvinkler på arbejdet med de konkrete emner/problemer under anvendelse af dele af det indhold, som er foreslået i læseplanen.

Der må ved tilrettelæggelsen af undervisningen benyttes arbejdsformer, som kan give forudsætninger for og nogen færdighed i at vurdere politiske, økonomiske og ideologiske udsagn.

Samtidsorienteringens tværfaglige karakter kan bl. a. realiseres ved, at flere lærere samarbejder om planlægning, tilrettelæggelse og – om muligt – gennemførelse af undervisningen.

Problemfelt 1 Ressourcer, produktion og arbejde

Produktion og produktionsbetingelser i Danmark

Samspelet med udviklingen i andre samfundssektorer

Hensigten med arbejdet inden for dette område er, at eleverne får kendskab til

- naturgivne og historiske forudsætninger for dansk produktionsliv,
- samspelet mellem udviklingen i produktionslivet og de øvrige samfundssektorer,
- Danmarks afhængighed af kapital- og produktionsforhold i andre lande,
- muligheder for og metoder til at påvirke produktionsforholdene.

Det skal tilstræbes, at eleverne får et vist grundlag for at skelne mellem særin-

teresser og fællesinteresser inden for dansk produktion og økonomi med henblik på at forstå og vurdere handlinger og udsagn omkring erhvervsliv og samfundsøkonomi.

Vejledende indholdsangivelse

Udviklingstendenser i produktionen og faktorer bag:

Dominerende produkter i dansk produktion. Den tekniske udvikling og den internationale arbejdsdeling. Afsætnings- og indtjeningsmuligheder. Virksomhedernes ejer- og størrelsesforhold. Tekniske forhold og kapitalforhold og udenlandske kapitalinvesteringer. Internationale arbejdsforhold.

Regional og lokal fordeling af virksomhederne:

»Det skæve Danmark« – årsager til at de forskellige former for erhvervsvirksomhed er uens udbredt i landet. Naturgivne og historiske betingelser.

Konsekvenser af en svag erhvervsudvikling på stedet med hensyn til f. eks. transport, handel, service, uddannelsesmuligheder, kulturinstitutioner. Egnsudviklingsstøtte. Interessekonflikter mellem miljøhensyn, konkurrenceevne og behovet for arbejdspladser.

Samfundets indflydelse på produktionsforholdene:

Udbygning af produktionens forudsætninger gennem energiforsyning, transportnet, uddannelse af arbejdskraft m. m. Påvirkning af virksomhedernes økonomi gennem f. eks. handels-, penge-, løn- og forbrugspolitik.

Begrænsning af virksomhedernes frihed til udnyttelse af naturressourcer og

forurening af landskaber, luft og vand. Krav til varekvalitet. Krav til sikkerhed på arbejdspladsen.

Virksomhedsøkonomiske, samfundsøkonomiske og forbrugermæssige interesser i produktionens størrelse og art og muligheder for at sætte disse interesser igennem.

Arbejdsforhold

Hensigten med arbejdet inden for dette problemområde er

- at eleven får kendskab til de grundlæggende forskelle ved arbejdsforhold i forskellige erhverv, fag og arbejdsfunktioner og til faktorer, der har og har haft betydning for udviklingen,
- at eleven får kendskab til en række forhold, der er afgørende for menneskers trivsel i udøvelse af forskelligt arbejde,
- at eleven får kendskab til faktorer, der har indflydelse på den enkeltes placering i arbejdsprocessen og denne placeringens indvirkning på hans muligheder i samfundet, og
- at eleven bliver opmærksom på muligheden for at øve indflydelse på forhold, der er af betydning for den enkeltes placering i arbejdsprocessen og for arbejds-situationen.

Vejledende indholdsangivelse

Arbejdsfunktioner og arbejdsforhold:

Arbejdsfunktioner for forskellige grupper (lærlinge/EFG, ikke-faglærte/specialarbejdere, faglærte, funktionærer herunder arbejdsledere, selvstændige m.v.). Offentlig og privat ansættelse.

Forhold af betydning for arbejdsglæden (f. eks. tryghed, variation, ansvar,

løn, kontakt med mennesker, udviklingsmuligheder).

Belastninger på arbejdet (hårdt arbejde, monotoni, stress, risiko for ulykker, sundhedsfarligt arbejde).

Produktiviteten og dens relation til arbejdsvilkårene.

Virksomheder af forskellig størrelse – muligheder og problemer.

Arbejdsdeling og rationalisering.

Samarbejdet mellem de enkelte medarbejdere og grupper i virksomhederne. Formelt og uformelt samarbejde.

Organisationerne – muligheder og indflydelse. Den enkelte og hans tilknytning til organisationerne.

Faktorer, der fremmer en erhvervsudvikling, nationalt og internationalt.

Placering i arbejdslivet:

Faglige og uddannelsesmæssige krav. Lønfastsættelse. Overgang fra uddannelsesinstitutioner til arbejdslivet.

Placering i arbejdslivet og muligheder i samfundet – økonomisk, kulturelt og uddannelsesmæssigt.

Det offentliges forhold til virksomhederne og medarbejderne:

Arbejds miljølovgivning. Organisationernes, virksomhedernes og den enkeltes indsats og ansvar. Arbejdstilsynet. Love og lovforslag om medarbejderindflydelse. Mindre virksomheder.

Det offentliges tilbud om støtte: Arbejdsformidling.

Efteruddannelser, omskoling. Bistandsloven.

Prioritering af mål og interesser:

Hensynet til ønsket om økonomisk vækst. Hensynet til livskvalitet i arbejds-

forhold. Prioriteringsproblemer for virksomheder, organisationer og det offentlige.

Hvordan fordeles goderne? Indkomst- og lønfastsættelse

Hensigten med arbejdet inden for dette område er, at eleverne får kendskab til nogle grundlæggende faktorer bag ejendomsfordeling samt løn- og indkomstfastsættelse og til hovedtræk i arbejdsmarkedsforhandlingerne, bl. a. set i forhold til arbejdsmarkedsorganisationernes historie.

Det tilstræbes, at eleverne, når de i undervisningen beskæftiger sig med problemerne omkring fordelingen af goderne, både ser de fælles interesser og interesse modsætninger mellem samfundsgrupperne.

Vejledende indholdsangivelse

Ejendomsfordeling:

Jord og fast ejendom, produktionsmidler. Nogle historiske, naturgivne og ideologiske faktorer, som er medbestemende for, hvordan denne fordeling er foregået og foregår i dag. Ejendomsforholdenes følger for fordelingen af andre goder.

Kapitalindkomster og arbejdsindkomster:

Aktionæren, den selvstændige erhvervsdrivende, arbejdstageren.

Arbejdsmarked, overenskomster, løn og andre goder:

Arbejdsmarkedets parter – deres historie og opbygning. Staten og arbejdsmarkedsforhandlingerne – den frie forhandlingsret og indkomstpolitik.

Hvad er afgørende for overenskomstens indhold. – Gode og dårlige tider. Produktivitet. Organisationernes indbyrdes styrke. Lovgivningsmagts indgreb.

Hvad forhandles. Lønniveau og -fordeling. Ligeløn. Akkord og timeløn. Løn og arbejdstid, løn og arbejdsforhold.

Beskæftigelsesmuligheder.

De offentligt ansattes lønforhandlinger og lønudviklingen på det private arbejdsmarked.

Skatten og indkomsterne. Andel i offentlige goder.

Arbejdskamp:

Fredspligt. Strejker og lockouter, herunder overenskomststridige konflikter. Strejkefunds og arbejdsgiverfunds. Arbejdsrettens historie og funktion. Organisationsret og organisationstvang. Arbejdskamp og forhandlinger – både supplerende og alternative måder at behandle konflikter på.

Velstand og overlevelse

Hensigten med arbejdet inden for dette område er

– at eleverne opnår forståelse af sammenhængen mellem deres egne daglige vilkår og forhold og de generelle problemer med brug af og bevarelse af menneskelige og materielle ressourcer, og

– at eleverne får kendskab til nogle historiske og økologiske faktorer samt politiske og økonomiske interesser, der er bestemmende for nutidige og fremtidige livsvilkår på det lokale, nationale og globale plan.

Det skal tilstræbes, at eleverne bliver i stand til at se de muligheder, man som borger har for at påvirke samfundets forvaltning af ressourcerne.

Vejledende indholdsangivelse

Lokale og nationale konflikter mellem velstandsproduktion og brug af ressourcer:

Større vareudbud – muligheder og problemer – f. eks. i form af forurening, øget levestandard, øget folkesundhed, forbedret uddannelsesmønster, brug af energi, brug af råstoffer o. 1. Forsøg på løsning af forureningsproblem og problemer om energiforsyning – bl. a. atomkraftværker og alternative energikilder. Pleje og udvikling af vækster og dyreliv, af bolig-, by- og landskabsmiljøer. Udvikling af industrialisering og dens muligheder og problemer – f. eks. ændrede familiemønstre, større materiel velstand for familier, afstand mellem bolig, institution og arbejdsplads.

Prioritering af øget produktion og større pleje af miljø. Sikring af fremtidens livsvilkår.

Globale perspektiver ved velstandsproduktionen:

Velstandens fordeling mellem verdens lande. Produktionsmønstre i henholdsvis u-lande og i-lande. Handelen mellem u-lande og i-lande. Brug af ressourcer i globalt perspektiv. Råstoffer og færdigvarer. Industrialisering efter vestens mønster og den tredje verdens kulturtraditioner, muligheder og problemer.

Internationalt samarbejde. Bilateral og multilateral bistand – muligheder og problemer.

Verdensopinionen og de økonomiske kræfter.

Danmarks placering i den globale sammenhæng.

Gensidig afhængighed mellem rige og fattige lande.

Problemfelt 2

Sociale og kulturelle forhold

Grupper i samfundet

Hensigten med arbejdet inden for dette område er

- at eleverne forstår, at deres egen og andre menneskers tilværelse i samfundet former sig i et tilhørsforhold til grupper, der er forskellige med hensyn til oprindelse, præg og sociale mål og muligheder,
- at de får kendskab til historiske, økonomiske og psykologiske baggrunde for gruppedannelser, og
- at de får kendskab til bestræbelser på dels at bevare grupperes særpræg, dels at indvirke på grupperes sociale muligheder.

Det skal tilstræbes, at eleverne får interesse for at deltage i disse bestræbelser med henblik på at forbedre egne og andres kår.

Vejledende indholdsangivelse

Hvad er en gruppe?

Gruppedannelse, gruppenormer, konflikter mellem gruppen og omverdenen. Kammeratgruppe, interessegruppe, socialgruppe, sociale klasser. Gruppeproblemer i øvrigt, f. eks. minoriteter, isolerede aldersgrupper, beskyttelse/udstødelse.

Fordeling af værdier i samfundet:

Drøftelse af lighed/ulighed med hensyn til kulturel baggrund, konkurrenceevne, indtægter, formue, ejendom, retsbeskyttelse, uddannelse, samfundets sociale foranstaltninger og indflydelse på beslutninger i samfundet.

Sammenligninger mellem Danmark før og nu og mellem Danmark og andre lande.

Forskellige anskuelsesmåder på den lige og ulige fordeling af værdier i samfundet og mulighederne for at påvirke den: konkurrenceteorier, klasseteorier, teorier om velfærd, tilnærmelse og mobilitet mellem grupper.

Uddannelse, indkomstudjævning/indkomspolitik og skattepolitik i det danske samfund som midler til at fremme mobilitet og tilnærmelse mellem grupper.

Rammerne for vort dagligliv

Hensigten med arbejdet inden for dette område er, at eleverne får indsigt i

- grundlæggende værdier af følelsesmæssig og praktisk art, der er knyttet til samværet i en kernefamilie eller i en anden type af familiefællesskab,
- hvilke familie-, bolig-, miljømæssige og økonomiske rammer der findes eller kan skabes for at få dækket menneskelige behov for udfoldelsesmuligheder,
- det offentliges indflydelse på udfoldelsesmulighederne gennem støttende, supplerende og regulerende foranstaltninger.

Det skal tilstræbes, at eleverne bliver opmærksomme på muligheder for i fællesskab med andre at tage del i udformningen af rammerne for dagliglivet.

Vejledende indholdsangivelse

Familien:

Udviklingspsykologiske træk i barnets udvikling med vægten lagt på bl. a. tryghed, kontakt og udfoldelsesmuligheder.

Familien som arbejds- og oplevelsesfællesskab, herunder bl. a. forholdet mellem børn og voksne og kønsrollemønstre i familien.

Vore daglige forbrugs- og samværsvaner.

Familiens økonomi. Herunder forbrugerinteresser, afbetalingsforhold, låneforhold, indskud til lejlighed, huskøb.

Hjemmets forpligtelser og dets muligheder for at varetage dem under de forskellige arbejds- og boligformer. Herunder børnenes daglige pasning og udfoldelsesmuligheder. Hjemmet, børnene, daginstitutionerne.

Alternative familiemønstre – muligheder og problemer.

Problemer ved en families opløsning.

TV – biograf – teater – klubliv – foreningsliv – sport – fester.

Venner – kammerater – det andet køn.

Boligformen og udfoldelsesmulighederne:

Boligen på landet – boligen i byen. Parcelhuset – lejligheden.

Boligen i storbyen – boligen i købstaden – forstaden.

Samlingssteder og kontaktmuligheder.

Årsager til, at de gamle i stigende grad isoleres. Konsekvenserne heraf.

Boligformer i relation til forskellige familiemønstre.

Det offentlige og rammerne for vort dagligliv:

Familiepolitik. Boligpolitik. Miljøbeskyttelse. By- og trafikplanlægning. Sundhedsvæsen. Det sociale sikkerhedsnet. Daginstitutioner. Alderdomshjem – plejehjem.

De økonomiske forhold, der danner baggrund for den enkelte kommunes indsats for familien.

Kommunikation

Hensigten med arbejdet inden for dette område er

– at eleverne opfatter sig selv som genstand for og led i en omfattende kommunikationsproces,

– at de opfatter kommunikation i en bred skala fra kropssprog over daglig samtale, modtagning af information gennem aviser, radio og TV, til kunstneriske udtryksformer og til debat, og

– at de får mulighed for at opleve og opfatte kunst som et aktivt samspil og en mulighed for udvidelse af forestillingsverdenen.

Det skal tilstræbes, at eleverne får mulighed for at lære at vurdere de forskellige mediers indhold og påvirkning med udgangspunkt i egne daglige erfaringer og iagttagelser.

Vejledende indholdsangivelse

Kommunikation af følelser, oplevelser, erfaringer og meninger:

I familien og mellem venner: tale, kærtegn, væremåde.

Til en videre kreds: tale, skrift, drama, sange; adfærd, påklædning og statussymboler.

Til offentligheden desuden: temmeafgivning, bifaldsytringer, læserbreve, udstillinger, rundskrivelser, demonstrationer, aktioner. Massemedier.

Kunst og kunstneriske oplevelser:

Hvem oplever hvad? Fint og ikke-fint. Kunst for de få og kunst for de mange. Kunsten og pengene. Litteratur for børn, unge og voksne. Tegneserier, film, teater, musik, maleriudstillinger, dekoration, design.

Reklame:

Reklamens betydning, indflydelse og metoder. Varemærker, styring af behov.

Kommunikation til bestemte målgrupper. Billedet som meddelelsesmiddel. Propaganda. Påvirkningsmetoder og – muligheder.

Kommunikationsmulighederne og demokratiet:

Fri offentlig debat. Ytringsfrihedens grænser: injurier og krænkelse af privatlivets fred. Begrænsninger for den enkelte på grund af afhængighed. Ejerforhold omkring massemedier og distributionsmuligheder. Ulige muligheder knyttet til formuleringsevne, stil og beherskelse af teknik. Faren for envejskommunikation fra dem, der har indflydelsen, evnerne og teknikken.

Kultur- og mediepolitik: Oplysning, alsidighed, censur. Aktiviserende og passiviserende kultur- og mediepolitik.

Opdragelse og uddannelse

Hensigten med arbejdet inden for dette område er

- at eleverne får kendskab til sammenhænge mellem holdninger og livsmuligheder og den opdragelse og uddannelse, man har fået,
- at de gøres bekendt med den viden, vi har om de tidlige barndomsårs betydning og dette forholds betydning for den enkeltes identitet,
- at de orienteres om offentlige og private uddannelsesstilbud og om de forskellige målsætninger og menneskesyn, der kan ligge til grund herfor, og
- at de når frem til at opfatte uddannelse som et vidt begreb, der både omfatter det, der kan måles ved prøver og eksaminer, og den uddannelse, man får gennem arbejde, oplevelser, erfaringer og påvirkninger.

Vejledende indholdsangivelse.

Opdragelsesidealer, menneskesyn og samfundssyn:

Skiftende tiders syn på konflikter mellem den enkeltes udviklingsmuligheder og kravet om opdragelse til samfundsborger. Religiøse og verdslige opdragelsessyn.

Forhold omkring opdragelsesbetingelser i de tidlige barndomsår i forskellige miljøer, herunder legens betydning, samværsformernes betydning, opdragelsen af drenge og piger.

Skole og uddannelse:

Meningen med at gå i skole. Udbyttet for den enkelte og for samfundet.

Skole- og uddannelsespolitik.

Om at lære: skolemæssig uddannelse og praktisk erfaring.

Omkostningerne ved uddannelse.

Lighedsidealet. Intelligens, karakterer og eksamen. Eksamen som dokumentation/sortering. Uddannelse som social opstigningsmulighed.

Lige borgerret og lige menneskeværd. Uddannelsesevner og uddannelsesmuligheder.

Forskellige uddannelsesønsker og muligheder for at opfylde dem. Drenge/piger og uddannelse. Hjemmets betydning for den unges uddannelsesplaner og erhvervsvalg.

Sociale og kulturelle forhold i andre lande

Hensigten med arbejdet inden for dette område er

- at eleverne får indblik i sociale forhold f. eks. i et land, hvis befolkning

overvejende lever af landbrug, i et land med meget lav gennemsnitsindkomst, i et land med et socialistisk økonomisk system, og

– at eleverne får indblik i, hvilke kulturelle goder der er til rådighed for alle sociale grupper i et samfund, og hvilke der er karakteristiske for enkelte grupper.

Vejledende indholdsangivelse

Ved arbejde inden for de fire foregående delområder er det muligt ved hvert valgt emne at udvide perspektivet til forhold i andre lande, fortrinsvis lande, hvis erhvervsforhold og kultur er forskellige fra Danmarks, idet man leder efter forklaringer på de forskelle, man konstaterer mellem de fremmede forhold og de hjemlige. Forklaringer af religiøs, økonomisk eller historisk-politisk art.

Problemfelt 3

Politiske og ideologiske forhold

Organisering af interesser og meninger i dansk politisk tradition

Hensigten med arbejdet inden for dette område er, at eleverne får kendskab til

– nogle grundtræk i dansk politisk tradition,

– forskellige typer af organisationer med politisk formål eller indflydelse i Danmark og deres historiske baggrund.

Det skal tilstræbes, at eleverne får et så nuanceret kendskab som muligt til nutidens politiske holdninger og konflikter og disses baggrund samt til, hvorledes man som borger alene eller sammen med andre kan øve indflydelse på de beslutninger, der træffes i samfundet.

Vejledende indholdsangivelse

Anvendte udtryks- og aktionsformer:

Møder i en klasse, i en forældreforening, en beboerforening og andre lokale sammenslutninger. Studiekredse, forhandlinger.

Underskriftsindsamlinger og høringer. Protestmøder, demonstrationer, strejke og lock-out.

Slumstorm, besættelse.

De forskellige aktionsformer søges defineret i overensstemmelse med de politiske forhold, under hvilke de er blevet til.

Folkelige bevægelser og de politiske partiers oprindelse og udvikling:

Den danske bondebevægelse: brugsforeninger og andelsforeninger, fri- og højskoler, foredragsforeninger.

Formulering af principperne i den fælles sag, vælgerforeninger, partidannelse, partiets presse.

Liberal ideologi. Hvad gjaldt kampen i den historiske situation.

Arbejderbevægelsen: Fagforeninger, politisk parti, partiets presse, kooperative fortagender, oplysningsforbund.

Socialistisk ideologi. Hvad gjaldt kampen i den historiske situation.

Husmandsbevægelsen og den tilsvarende organisering og kamp.

Danske politiske partier i dag:

Gamle og nye partier. Skillelinier i dansk politik. De interesser, partierne varetager, og de forskellige overordnede målsætninger. Forbindelser mellem partierne og de store økonomiske interesseorganisationer.

Politiske partiers historiske tilknytning til bestemte sociale grupper og deres økonomiske organisationer.

Aktuelle tendenser i forholdet mellem partier og deres vælgergruppers tilhørsforhold.

Kontakten fra menigt medlem til top- leder. Meningsdannelse i de politiske partier, påvirkning oppefra eller nedefra.

Partierne og vælgerne. Massemedier- nes betydning for kontakten og konsekvenserne heraf for debat- og agitations- formerne.

Politiske meningsmålinger.

De offentlige myndigheders beslutninger

Hensigten med arbejdet inden for dette område er, at eleverne får kendskab til, hvordan de offentlige myndigheders be- slutninger bliver til på lokalt og natio- nalt plan, samt til, hvilke forhold beslut- ningerne gælder.

Det skal tilstræbes, at eleverne heri- gennem bliver opmærksomme på, hvor- dan de kan udfylde deres plads i det de- mokratiske system.

Vejledende indholdsangivelse

De offentlige myndigheders opgaver: planlægning, regulering og kontrol, forde- ling. Fra natvægterstat til velfærdsstat/ formynderstat.

Muligheden for at påligne skatter og omfanget af de opgaver, det offentlige kan påtage sig.

De statslige myndigheder:

Folketing, regering og domstole. Lovgiv- ning, administration og retspleje.

Folketingets ombudsmand.

En lov bliver til. Herunder: Interesse- organisationernes indflydelse i lovgiv- ningsarbejdets forskellige faser på bag- grund af medlemstallets størrelse, den

økonomiske styrke, organisationen re- præsentierer, ekspertise, aktivitetsniveau. Påvirkning fra mellemfolkelige myndig- heder, herunder EF:

De lokale myndigheder og deres forhold til de statslige myndigheder:

Primær-kommunen, kommunalbestyrel- sens sammensætning og flertal.

De lokale partier. Den lokale forvalt- ning. Udvalg, råd og nævn.

Amtskommunen, Amtsrådets sammen- sætning og opgaver.

Kommunikationen mellem myndighe- der og borgere. Nærdemokrati.

Sammenlægning af mindre kommu- nale enheder.

Centralisering/decentralisering af de politiske beslutninger.

Regler og skøn i administrationen. Lo- kalt særpræg og ensartethed i forvaltnin- gen.

Rammerne for den lokale selvbestem- melse.

Magtstrukturen i samfundet:

Forskellige synspunkter på, hvem der har magt. Organisationernes magt og partiernes. Administrationens magt, par- tiernes magt og vælgerne.

Massemedierne og deres indflydelse på meningsdannelser.

Staters indbyrdes afhængighed

Hensigten med arbejdet inden for dette område er

– at eleverne får anledning til at se eks- empler på politisk interessefællesskab stater imellem og interesse modsætninger af økonomisk, sikkerhedspolitisk, natio- nal art og ideologisk,

– at de får kendskab til mulige måder at løse konflikter på, herunder til FN og andre internationale organisationer.

Vejledende indholdsangivelse

Danmark og Norden:

Interessefællesskab. Formaliseret og ikke-formaliseret samarbejde.

Danmark og verden:

Danmarks import og eksport beskrevet ved varehandel, handelspartnere, bytteforhold, beskæftigelsesmuligheder og levefod.

Varehandelens rolle i forbindelse med Danmarks tilknytning til EF og i forbindelse med holdningen til de råvareproducerende lavindkomstlande.

Samarbejde og handelssamkvem mellem stater:

Kulturelt samarbejde og udviklingssamarbejde. Handel mellem rige lande og handel mellem rige og fattige lande. Multinationale selskaber, kapitalinvesteringer. Handel med teknisk viden. Baggrunden for Danmarks medlemskab af EF.

Baggrunden for konflikter og krige:

Befolkningsproblemer. Kampen om råstoffer, energikilder, baser. Økonomiske og politiske interessesfærer. Nationalismens betydning for indre sammenhold i stater og som mulig kilde til konflikt i det internationale samfund.

Sociale, religiøse og ideologiske forhold.

Moderne våben, oprustning, ideer om strategisk balance, forskellige former for krigsførelse.

Danmarks beliggenhed i grænsezone mellem to supermagters interessesfærer. Baggrunden for Danmarks medlemskab af NATO.

Konfliktløsning:

Forsøg på løsning eller begrænsning af konflikter ved økonomiske, diplomatiske eller militære midler. Initiativer til bilæggelse af konflikter gennem FNs sikkerhedsråd, fredsbevarende styrker.

Folkeretten og dens historiske udvikling. Beskyttelse af menneskerettigheder. Internationale organisationer til fremme af fred. Nedrustningsbestrebelse – historisk og aktuelt.

Ikke-voldsbevægelserne – nationalt og internationalt.

Politiske forhold i andre lande

Hensigten med arbejdet inden for dette område er, at eleverne får kendskab til politiske forhold i nogle andre lande, til deres historiske og samfundsøkonomiske baggrund og til religiøse eller ideologiske forhold, der præger det pågældende lands politiske system eller betinger konflikter i landet.

Det skal tilstræbes, at eleverne får indtryk af, hvor sammensatte politiske problemkredse er, og hvor forskelligartede de kan være fra sted til sted.

Vejledende indholdsangivelse

En politisk konflikt eller begivenhed i et andet land, historiske forudsætninger, økonomiske, sociale og politiske baggrundsfaktorer.

Forskellige former for demokrati og diktatur.

Forskellige samfundsøkonomiske systemer og deres samspil med værdiforestillinger af religiøs eller ideologisk art.

*Undervisningsministeriet, direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning,
seminarier m. v., den 27. juli 1976.*

Asger Baunsbak-Jensen

/ Per Iversen

Undervisningsvejledning for folkeskolen

1976

1. Dansk
2. Fremmedsprog
3. Undervisningsmidler
4. 1.-2. klassestrin
5. Idræt
6. Formning
7. Sløjd
8. Håndarbejde
9. Hjemkundskab
10. Musik
11. Geografi
12. Biologi
13. Kristendomskundskab
14. Fysik/kemi
15. Regning/matematik
16. Børnehaveklasser
17. Færdselslære
18. Fremmede religioner og andre livs-
anskuelser
19. Uddannelses- og erhvervsorientering
20. Sundhedslære
21. Maskinskrivning
22. Fotolære
23. Drama
24. Filmkundskab
25. Motorlære
26. Arbejdskendskab
27. Elektronik
28. Barnepleje

1977

1. Klasselærerfunktionen
2. Skole, elev og forældre
3. Samtidsorientering
4. Historie

Under forberedelse:
Sygeundervisning

Med hensyn til *seksualoplysning* henvises til »Vejledning om seksualoplysning i folkeskolen«, Folkeskolens Læseplansudvalg 1971.

Vedrørende spørgsmål om *undervisningslokalers* udformning og indretning henvises til »Projekteringsgrundlag for folkeskoler«, Folkeskolens Byggeudvalg 1973.